

MIÉRT NEM LEHETETT JUGOSZLÁVIA „EGYSÉGES NEMZETI“ ÁLLAM?

JUGOSZLÁVIA egyáltalán nem volt az az egységes nemzeti állam, mint Jamilyennek azt a szerb politikai körök kezdettől fogva feltüntetni igyekeztek.

Az S. H. S. állam tudvalévően 1918 december i-én, az 1917 július 20-i korfui deklarációban közös megegyezéssel lefektetett elveknek megfelelően három délszláv néptörzs, vagyis a szerbek, horvátok és szlovének önkéntes egyesülése és teljes egyenjogúsága alapján alakult meg, s a délszláv királyságnak a békeszerződésben juttatott területek közül az önkéntes egyesülés szempontjából csak a Magyarországtól, Bulgáriától és Albániától elszakított területek képeztek kivételt, melyeket a nemzetiségi elv és a népek önrendelkezési jogának teljes kismimmizésével csatoltak az új délszláv államhoz. Vonatkozik ez a Muravidéken kívül főleg az ú. n. baranyai háromszöget is magában foglaló és a szerbektől minden történelmi alap nélkül „Vojvodinának“ nevezett délmagyarországi területre, melynek Magyarországtól való elszakadását és Szerbiához való csatlakozását az 1918 november 25-én Újvidéken megtartott ú. n. „Nagy Nemzetgyűlés“ mondta ki a tanácskozásból és határozathozatalból maradéktalanul kirekesztett, de e terület 1,350.429 főnyi népességének 55.9%-os abszolút többségét kitevő magyarság és németség megkérdése nélkül és akarata ellenére.¹

A korfui deklarációban foglalt egyöntetű és a szerződő feleket egyaránt kötelező határozatnak a végrehajtás során következőképpen az állam föderatív berendezésében kellett volna tetet öltenie. A politikai célszerűség és az állami érdek ellenére azonban nem ez történt. Az 1920 november 28-án megválasztott alkotmányozó nemzetgyűlés, melyből az albánok és törökök kivételével a többi, a hivatalos szerb statisztika szerint is közel 2,100.000 főnyi nemzeti kisebbségeket teljesen kizárták, a Radié-párti horvát képviselők tüntető távollétében, valamint a horvát Nemzeti Klub és a szlovén klerikális Néppárt tagjainak tiltakozása ellenére 1921 június 28-án mindössze 13 főnyi egyszerű szótöbbséggel szavazta meg az ú. n. vidovdani alkotmányt, holott a korfui egyezmény 14. pontjának 3. bekezdése szerint az alkotmányozó nemzetgyűlésnek „az alkotmányt teljes egészében és számbelileg minősített többséggel“, a horvátok és szlovének majorizálása nélkül kellett volna megalkotnia.²

¹ Jojkic Vladan: „Nacionalizacija Baöke i Banata“ (A Bácska és Bánát nacionalizálása), Novisad (Újvidék) 1931; 47. 1. „Spomenica oslobođenje Vojvodine“ 1918. (Emlékkönyv a Vojvodina felszabadításáról), Novisad (Újvidék) 1929; 160—61. 1. Pekic Petar: „Povijest Hrvata u Vojvodini.“ (A horvátok története a Vojvodinában). Zagreb, 1930; 229. 1.

² Ferdo Sisic: Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“ (okmányok a szerbek, horvátok és szlovének királyságának keletkezéséről) 1914—1919. Zagreb, 1930; 99. 1.

Ez a korfui megállapodás felborításával létesített alkotmány az állam erősen központosított berendezését intézményesítette, mely a történelmileg kialakult országrészek és ezek széleskörű önkormányzatának eltörlésével valójában a nagyszerb eszme diadalát és a szerbség hegemóniáját jelentette. Ez a szerb kormányzati módszerekkel megtöltött alkotmány tette aztán lehetővé a nemzeti kisebbségek elnyomását, a jogfosztáson, gazdasági kizsákmányoláson és erőszakos beolvastáson alapuló kisebbségellenes politika állandósulását és ez a szerződésileg vállalt kötelezettségek megszegésével, család mesterkedésekkel és a bosnyák muzulmánoknak, törököknek és albánoknak nyújtott rendkívüli anyagi kedvezmények árán megalkotott alkotmány következményeiben a horvát kérdés olyan nagyfokú kiéleződését és elfajulását idézte elő, mely a további fejlemények során, egyre ismétlődő kormányválságok közepette, a horvátság vezére: Radic Stjepan és négy képviselőtársa ellen a Skupština nyílt ülésén 1928 június 20-án elkövetett véres merényletben robbant ki, majd ennek folyományaként — miután a horvátok Sándor királynak az „amputációra“, vagyis a tisztán horvátok és szlovének lakta területek Jugoszláviából való kihalására tett ajánlatát visszautasították — az 1929 január 6-i államcsínyhez: a diktatúra bevezetéséhez, a parlament feloszlatásához, a vidovdani alkotmány és az összes szabadságjogok eltörléséhez vezetett.

Ami ezután történt: az S. H. S. királyság nevének a nemzeti egység kidomborítása céljából „Jugoszláviára“ való átváltoztatása, az országnak 1929 október 3-án elrendelt új közigazgatási beosztása 9 bánságra és a belgrádi városi kerületre, az új alkotmány dekretálása 1931 szeptember 3-án és ezzel kapcsolatban egy ál- és látszatparlamentárizmus bevezetése, az 1933 március 14-én szentesített és június 15-én életbelépett községi és az 1934 nyarán meghozott, de végre nem hajtott városi törvény, a helyi önkormányzatnak ez a valóságos paródiája, — mindez csak félrendszabálynak és a belső ellentétek kiegyenlítésére merőben alkalmatlan kísérletnek bizonyult, s egy lépéssel sem vitte előbbre sem a kisebbségi kérdés igazságos és a kisebbségi szerződés betűjének és szellemének megfelelő megoldását, sem pedig a jugoszláv állam valóságos létkérdésének: a horvátokkal való kiegyezésnek az ügyét. A diktatúra és az ezt felváltó álalkotmányosság és látszatparlamentárizmus a szerb várakozások ellenére még csak szilárdabba kovácsolta a horvátok egységét és csak fokozta nemzeti ellenállásuk erejét. Hogy a horvát kérdés megoldatlanságának mérges kelevénye mennyire veszélyeztette a jugoszláv államtest épségét, azt az „Uosztasa“ mozgalomnak egy csak kisméretű és csupán figyelmeztető kísérletnek szánt fegyveres akciója (1933), a marseilléi szörnyű királytragédia, a horvát területeken egyre ismétlődő véres összeütközések, valamint Pál régenshercegnek és Stojadinovićé miniszterelnöknek — aki, mellesleg megjegyezve, a szerb államférfiak közül elsőnek ismerte el a horvát kérdés létezését — Macekkel, a horvátság vezérével több ízben folytatott tárgyalások eredménytelensége mutatták meg ország-világnak.

Cvetkovićó miniszterelnöknek sikerült ugyan az 1939 augusztus 26-án, tehát a most dúló háború küszöbén megkötött szerb-horvát kiegyezéssel a horvát kérdést egyelőre nyugvópontra juttatni, de annak végleges megoldását ő sem tudta elérni. Mindenki tisztában volt azzal, hogy a hosszas tárgyalások után nagynehezen nyélbe ütött megállapodás csak a fenyegető háborús veszély hatása alatt jött létre s hogy ennél fogva mindkét félnél éppen az hiányzott, ami a megegyezés állandóságának biztosítója lehetett volna: az őszinteség és az érdekek azonossága. A szerbek az egyezésben csupán egy a kényszerhelyzet szülte modus vivendi-t láttak, melyet a veszedelem elmúltával akár nyers erőszakkal is megint hatálytalaníthatnak, a horvátok viszont nem titkolták, hogy ők a megoldást csak első állomásnak és biztató kezdetnek tekintik nemzeti céljaik megvalósításáért folytatott küzdelmükben.

A szerb-horvát kiegyezés azonban még más felette kényes és az állam központosított berendezését és a szerbség hegemoniáját mind erősebben veszélyeztető problémákat is vetett felszínre.

A horvátok által elért nem jelentéktelen sikereken felbuzdulva, a szlovéneknek és a boszniai muzulmánoknak Kulenovic Dzafer vezetése alatt álló túlnyomó többsége mind határozottabban az általuk lakott országrészek, tehát a Dunabánság és Bosznia-Hercegovina területi autonómiáját követelték. De mozgolódni kezdtek a montenegróiak és már korábban az állandó melióztatásuk és nagymérvű kiszípoloztatásuk miatt zúgolódó vajdasági szerbek is, akik Boakovic Dusán pancsovai szerb ügyvéd vezetése alatt „a Vojvodina a vojvodinaiaké” jelszóval szintén a területi autonómia mellett szálltak síkra.

Mindezek a mozgolódások lényegükben a korfui deklarációban lefektetett alapelvekhez való visszatérést jelentették és az állam föderációs átalakítását célozták. A Jugoszláviává összetákoltt történelmi országrészek nem egyszerű és a belgrádi önkénynek védtelenül kiszolgáltatott tartományok, hanem saját külön nemzeti életüket élő társországok akartak lenni, ami a szerb részről váltig hangoztatott és erőszakolt „nemzeti egység” végleges felszámolását jelentette.

Hogy egyébként is mennyire nem volt egységes nemzeti állam Jugoszlávia, azt szembetűnően bizonyítják a jugoszláv népszámlálások adatai és az egyes népcsoportoknak még ezekből a gondosan megfésült számadatokból is kibontakozó erőviszonyai.

I. Az alábbi statisztikai adatok az 1921. és 1931. évi jugoszláv népszámlálás nemzetiségi adatait tüntetik fel:

Nemzetiség	1921-ben	1931-ben	1921—1931 közt növekedés ill. csökkenés
Szerb, horvát, szlovén...	9,931.506	11,912.065	+ 1,980.559
%	82.87	85.51	+ 19.93
Ebből szerb	5,538.774	6,646.529	+ 1,107.755
%	46.22	47.71	+ 20.00
horvát	2,700.000	3,239.262	+ 539.262
%	22.53	23.25	+ 19.97
szlovén	1,019.997	1,221.996	+ 201.999
%	8.51	8.77	+ 19.80
macedon	632.735	759.282	+ 126.547
%	5.28	5.46	+ 20.00
zsidó	40.000	44.996	+ 4.996
%	0.33	0.32	+ 12.49
Magyar	467.658	465.800	— 1.858
%	3.90	3.34	— 0.39
Német	505.790	495.509	— 10.281
%	4.22	3.56	— 2.03
Albán.....	439.657	478.640	+ 38.983
%	3.67	3.44	+ 8.85
Román	231.068	134.514	— 96.554
%	1.93	0.97	— 41.30
Olasz	12.553	8.860	— 3.693
%	0.11	0.06	— 28.23
Bolgár	—	6.173	—
%	—	0.04	—
Görög	—	3.278	—
%	—	0.02	—
Török	150.322	—	—
%	1.26	—	—
Egyéb	246.357	426.079	+ 179.722
(Török, szlovák, rutén, egyéb és idegen állam- polgárok	2.04	3.06	+ 72.76
Összesen	11,984.911	13,930.918	+ 1,946.007
%	100.00	100.00	+ 16.24

Hogy a váltig hangoztatott „nemzeti egység“ valójában csak fikció volt, azt nemcsak az ország lakosságának nemzetiségi megoszlása mutatja, hanem az alább közölt felekezeti megoszlása is. Ennek az utóbbinak azért van különösebb jelentősége, mert a pravoszláv szerbek a muzulmánok hozzájuk szító részével együtt a bizánci szellemet és a bizánci politikai módszereket képviselik, míg ezzel szemben a római katolikus horvátok és szlovének, valamint a magyar és német kisebbség is a nyugati kultúrkörhöz tartoznak.¹ A kettő közötti éles ellentét 1938-ban a konkordátum körüli heves parlamenti és társadalmi harcokban robbant ki, melyek a szerb pravoszláv egyház hajlíthatatlan ellenállása folytán tudvalóóén a Stojadinović-kormány teljes vereségével és a konkordátum-javaslat végleges elejtésével végződtek.

Ettől eltekintve, a népesség felekezeti megoszlását feltüntető táblázatra még azért is szükség van, mert csak ennek az alapján lehet a nemzetiségi megoszlásra vcmtkozó adatokat a tényleges állapotot legalább megközelítő pontossággal helyesbíteni.

II. Jugoszlávia lakosságának felekezeti megoszlása 1921-ben és 1931-ben.

Felekezet	1921-ben	1931-ben	1921—1931 közt növekedés ill. csökkenés
Görög keleti.....	5,593.058	6,785.501	+ 1,192.443
%	46.67	48.71	+ 21.30
Római katolikus.....	4,708.657	5,217.847	+ 509.190
%	39.29	37.46	+ 10.8
Görög katolikus	40.338	44.608	+ 4.270
%	0.34	0.32	+ 10.6
Muzulmán	1,345.271	1,561.166	+ 215.895
%	11.22	11.21	+ 16.0
Német és magyar evang.		113.218	
%		0.81	
Tót evang.	229.516	62.061	+ 1.653
%	1.91	0.44	+ 0.7%
Református		55.890	
%		0.40	
Zsidó.....	64.746	68.405	+ 3.659
%	0.54	0.49	+ 5.6
Ókatolikus.....		7.273	
%		0.05	
Nazarénus.....		6.990	
%		0.05	+ 18.897
Budhista	3.325	2.641	+ 568.3%
%	0.03	0.02	
Egyéb és felek. nélk.		5.318	
%		0.04	
Összesen	11,984.911	13,930.918	+ 1,946.007
% [€]	100.00	100.00	+ 16.2

Rendkívül jellemző a jugoszláv statisztikai hivatal eljárására, hogy az 1921. évi népszámlálásról közzétett kimutatásban a szerbeket és horvátokat nem külön-külön, hanem nyilvánvalóan a két néptörzs szerb részről erőltetett nemzeti egységének kihangsúlyozása céljából együttesen tünteti fel, úgyhogy a horvátok számát Winkler W. „Statistisches Jahrbuch der europäischen Nationalitäten.“ (Wien, 1931; 216—217. 1.) című könyve alapján kellett tartományonként megállapítani.

Ugyanezt a különös módszert alkalmazták az 1931. évi népösszeírásnál is, melynek részletes adatait hivatalosan az összeomlásig, tehát tíz évvel a¹ Idézet az 1931 február 18-án Zágrábban szerb bérencéktől a nyílt utcán meggyilkolt kiváló horvát tudós és egyetemi tanár, Suflaj Milan védőbeszédéből (1921 június): „a horvát nemzet a római-nyugati retortán ment át, a szerb nép viszont a bizánci-török retortán.“ (L. Pavelic Ante: „Aus dem Kampfe um den selbständigen Staat Kroatien.“ Wien, 1931; 58. I.)

népszámlálás után sem adták ki, s ezért az 1931. évi népszámlálásra vonatkozólag csak azokat az adatokat tudtuk felhasználni, melyeket Radivojević T., belgrádi egyetemi tanár a belgrádi statisztikai hivatalnál szerzett be és „Hány jugoszláv él a világon?” címmel a „Politika“ belgrádi napilap 1933 május 16-i számában tett közzé. Az 1931. évi összeállításnak az a meglepő újítása, hogy a szlovéneket is közös rovatban mutatja ki a szerbekkel és horvátokkal együtt, úgy hogy a szerbek és külön a horvátok számát a II. táblázatban felsorolt hivatalos felekezeti adatok, a szlovének számát pedig az 1921. évi népszámlálás eredménye és az időközi valószínű természetes szaporodás alapján lehetett csak legalább hozzávetőlegesen megállapítani.

Ha már most a görög keleti vallásúaknak az 1931. évi hivatalosan kimutatott 6,785.501 főnyi létszámából levonjuk a szerb statisztika által minden történelmi és etnográfiai alap nélkül önkényesen és célzatosan a szerbekhez hozzászámított 759.282 főnyi görög keleti macedo-bolgárokat, mint beigazolhatóan bolgár érzelmű öntudatos nemzeti kisebbséget,¹ továbbá az albánok közül a görög keleti vallásúakat (kb. 150.000), az oláhok számából a legkevesebb 125.000-re tehető görög keleti oláhokat, végül az I. táblázatban külön kimutatott 6173 bolgárt és a 3278 görögöt, vagyis összesen legalább 1,043.733 nyilvánvalóan görög keleti vallású, de semmiesetre sem szerb nemzetiségű jugoszláviai honost, akkor a szerbség lélekszáma az 1931. évi népszámlálás helyesbített eredményeként csupán 5,741.768 volt, ami az akkori összlakosságnak csak 41.2%-a, a kimutatásban szereplő 4771% helyett! Ha pedig elfogadjuk a horvát statisztikusoknak azt a tételét és érvét, hogy a boszniai muzulmánok közül azok, akik a régi horvát i k a v a nyelvjárást, vagyis ugyanazt a horvát nyelvet beszélik, mint Dalmácia és Szlavónia horvátjai, s akiknek számát a horvát statisztika az 1931. évi népszámlálás alapján 713.539 főre teszi, származásra, nyelvre, szokásra és erős nemzeti érzésre nézve igazi horvátoknak tekintendők, akkor a horvátok lélekszáma 1931-ben 3,952.801 volt az I. táblázatban feltüntetett 3,239.262 (23.25%) főnyi létszám helyett.

A szerbség 41.21%-os számarányával szemben a horvátság lélekszáma tehát az összlakosságnak legalább 28.37%-a volt, ami már egymagában is elegendő bizonyítéka a horvát nemzeti törekvések jogosultságának, de egyúttal érthetővé teszi ennek a mozgalomnak elemi átütő erejét is, mely az első igazán komoly teherpróbánál aztán Jugoszlávia katonai összeomlásakor, 1941 április 10-én, az önálló és független Horvátországot eredményezte.

A számbeli erőtenyező és egyéb nyomós érvek es jogcímek mellett azonban döntő súllyal esik latba a horvát kérdés elbírálásánál az az államjogi helyzet is, mely a horvát nemzetnek Kálmán magyar királlyal 1102-ben megkötött szerződése óta kisebb-nagyobb változtatásokkal 1918 novemberéig fennállott s amelynek legutolsó törvényes és államjogi szabályozását az 1868-i magyar és az 1868. évi I. horvát törvény cikk statuálja. Hogy milyen széleskörű önkormányzatot biztosított ez a magyar-horvát kiegyezési törvény a volt Horvát—Szlavonországnak, mint a magyar korona társországnak, s hogy azt a szerb-horvát viszálykodás idején mennyire értékelték, azt a többi közt a Skupstinában 1937 elején a horvát kérdéstről elhangzott egyes beszédekből és néhány erre vonatkozó sajtóközleményből is meg lehet állapítani.

¹ A macedo-bolgárok számát a szerb statisztikai hivatal egyáltalán nem adja meg. Egész Jugoszláviában 1931-ben mindössze csak 6173 lelket vett fel bolgár nemzetiségűnek. A macedo-bolgárok tényleges számát Winkler W. idézett könyve és a kisebbségek kongresszusi közössége kiadásában 1931-ben megjelent „Die Nationalitäten in den Staaten Europas“ című könyv (Wien—Leipzig) alapján (372. l.) adjuk meg.

Horvátországnak a magyar uralom alatti helyzetét a szenátus 1937 március 19-i ülésén Superina volt miniszter ismertette, cáfolatául annak a szerb nacionalisták által hangoztatott hamis állításnak, hogy Horvátország a magyar uralom idején a teljes jogtalanság állapotában lett volna. „A magyar-horvát 1868. évi kiegyezés alapján — mondta Superina — Horvátországot mint külön politikai nemzetet ismerték el, melynek saját külön területe és bizonyos ügyekben saját törvényhozása és saját kormánya volt. Ami pedig Dalmáciát illeti, Magyarország arra kötelezte magát, hogy mindent el fog követni ennek a tengeremelléki tartománynak Horvátországhoz való csatolása érdekében. Horvátországnak a kezében volt a törvényhozási és végrehajtó hatalom a belügyek, az igazságügy, a közoktatásügy, az építésügy, a földművelésügy, a szociális politika és az egészségügy, valamint a testnevelésügy és a jelenlegi erdészeti és bányászati tárca egy részének a terén. A kereskedelem és az iparügy terén is végrehajtó hatalma volt Horvátországnak. Mindez azt jelenti, hogy Horvátország nyolc jelenlegi minisztériumunknak megfelelő tárcát tartott a kezében a törvényhozási és a végrehajtó hatalom szempontjából, míg egy minisztériumi ügykörben csupán a végrehajtó hatalmat gyakorolta. Mindezeket az ügyeket az országos kormány intézte, melynek élén a bán állt négy osztályfőnökkel, akik valamennyien miniszteri hatáskört töltöttek be, míg a bán valójában a horvát kormány miniszterelnöke volt.“

„A horvát miniszter összekötő volt az országos kormány és a korona között. A horvátok a közös horvát és magyar ügyekre azokon a képviselőkön keresztül gyakoroltak befolyást, akiket a horvát Sabor küldött a közös magyar-horvát képviselőházba, az egész Monarchia közös ügyei pedig a delegáció ellenőrzése alatt álltak, melynek az alkotmány értelmében egy bizonyos számú horvát tagja is volt. És még ezzel az állapottal sem voltunk sohasem teljesen megelégedve⁴⁴. ...!“

„Ebből a történelmi ismertetésből következik, hogy a szerb királyság államférfiai és politikusai nem tartották meg azokat a kötelezettségeket, melyeket a horvátokkal szemben vállaltak s hogy olyan alkotmánytörvényt hoztak, amely megsemmisíti a horvát nemzet politikai és nemzeti individualitását s hogy a horvátok elveszítették mindazt, amivel az összeomlott habsburgi Monarchiában rendelkeztek... A horvátok az egyesüléskor mint idealisták jártak el, sőt még mint altruisták is, abban a meggyőződésben, hogy a szerbiai államférfiak nem fogják a nemzeti egység eszméjét a saját hegemóniájuk céljára felhasználni, megfosztván a horvát nemzetet mindattól, amije államjogi szempontból a monarchia keretében volt és amit hosszas küzdelmekben századokon át megőrzött.“

Egyes nagyszerb képviselők és szenátorok fejtegetéseivel szemben, amelyek szerint „Jugoszlávia voltaképpen nem egyéb, mint a szerb királyság folytatása, illetőleg ennek kibővítése s hogy a horvát kérdés már a szaloniki front áttörésekor intéződött el véglegesen és a szerb hódítás jegyében,^{cc} a szerb Pribičević Ádám, az 1936-ban emigrációban elhunyt Pribičević Szvetozár fivére és a független demokrata párt elnöke a belgrádi „Pravda“⁴⁴1937. február 21-i számában kimutatta, hogy Horvát—Szlavonország nemcsak a polgári közigazgatás terén rendelkezett csorbíthatlan önállósággal, hanem ezenfelül megvolt a maga külön honvédsége, csendőrsége és rendőrsége is horvát szolgálati nyelvvvel és horvát vezényszóval, sőt megvolt a maga külön zászlója és külön ősi címere is.

A zágrábi „Hrvatski Dnevnik“ 1937 február 25-i száma külön cikket szentelt Pribičevićé találó válaszában s ezt azzal egészítette ki, hogy 1918 december elseje előtt, tehát a magyar uralom alatt külön horvát állampolgárság is volt. Aztán pedig így folytatta: „A horvátok nem mondtak le semmiről és nem áldoztak fel semmit, hanem amijük volt, azt mind erőszakkal rabolták el tőlük... De a rablás mindig rablás marad. Az élrablott javakhoz való jog sohasem évül el, különösen nem egy olyan népnek a joga, amely senkiben nem tesz kárt, hanem csak meg akarja őrizni a magáét és küzd azért, ami őt megilleti.“

Valóban, ha a horvátok Összehasonlították a „Sporazum“ előtti helyzetüket a jugoszláv királyságban a kettős Monarchia alatti államjogi helyzetükkel, akkor teljes joggal hivatkozhattak a horvát parasztpárt által 1921 február 11-én Sándor akkori régens herceghez intézett feliratban olvasható következő megállapításra: „1918 december 1-től fogva az egész horvát nép, vagyis a horvát parasztság kivétel nélkül és a horvát értelmiség nagy többsége nemcsak „felszabadítottak“ nem érzi magát, hanem ellenkezőleg: olyan mértékben elnyomottak, mint még soha egész történelme folyamán... A történelem nem ismer példát arra, hogy egy nép valaha is megkísérelte volna, hogy egy másik fajkon népnek ezeréves állami és nemzeti egyéniségét a testvériség és a felszabadítás nevében fegyveres erővel és botozással megsemmisítse.“

A három délszláv néptörzsnek az „integrális jugoszlavizmus“-ban maradéktalanul „egységes nemzeté“ való egybeforrását azonban nemcsak a horvátok ellenették, hanem — bár nem olyan öntudatosan és kevésbé határozottan — a szlovének is, akik a saját javukra, igazi kalmár szellemben, minden helyzettel meg tudtak alkudni és akiknek a legtekintélyesebb politikai, kulturális és gazdasági vezére 1940 végén bekövetkezett haláláig Korosec volt, a borraalópolitikának még balkáni viszonylatban is elsőrangú mestere. A szlovének majdnem kivétel nélkül római katolikus vallásúak és egész múltjuknál fogva szintén a nyugati kultúrkörhöz tartoznak. Ez a két adottság, valamint az a körülmény, is hogy a Drávabánság, vagyis a szlovénlakta tartomány az ország északnyugati csücskében feküdt, a horvátok, olaszok és osztrák-németek közé beékelődve és a szerbséggel minden térbeli összefüggés nélkül, a szlovén kérdést a horvát probléma függvényévé tette. Ameddig Belgrád meg tudta akadályozni a horvátok közjogi programjának: az állam föderatív vagy konföderációs alapon való átszervezésére irányuló követelésének a megvalósítását, addig a szlovének sem mertek nyíltan szembefordulni az érvényben levő és voltaképpen a szerbség hegemoniáját jelentő centralista rendszerrel. Mihelyt azonban a horvát nemzeti küzdelem az 1939 augusztus 26-i szerb-horvát kiegyezés kivívásával első számottevő sikerét aratta, a szlovéneknek szükségszerűleg a horvátokkal kellett tartaniok és velük az állam berendezésének a kérdésében is egyező álláspontra helyezkedniük.

Hogy ebbeli törekvéseiket és követeléseiket csak józan önmérséklettel és az erőviszonyok gondos számbavételével hangoztatták, azt kizárólag az időközben kirobbant háborúra való tekintettel tették, úgy érezvén, hogy az országnak az Anschluss óta már amúgy is igen nehéz külpolitikai helyzetét nem szabad belpolitikai viszálykodásokkal még súlyosbítaniok.

Ugyanígy gondolkodtak és jártak el a boszniai muzulmánok is, akik a mostanában, 1941 november 20-án, az önálló és független Horvátország helyettes miniszterelnökévé kinevezett Kulenović Daafer volt jugoszláv erdő- és bányászati miniszter vezetése alatt egy külön önkormányzattal rendelkező közigazgatási egységet, vagyis ugyanolyan jogokat követeltek, mint amilyeneket a szerb-horvát kiegyezés a Dalmáciát is magába foglaló Horvát Bánságnak biztosított. Az önálló boszniai bánságnak a felállítása egyébként az ottani muzulmánok és horvátok, tehát Bosznia lakossága többségének, valamint a Horvát Bánság illetékes tényezőinek elképzelése szerint csak bevezetése és előkészítése lett volna a két bánságnak alkalmas időpontban végrehajtandó egyesítésének, olyanformán azonban, hogy Boszniának túlnyomóan szerblakta területei a felállítandó nagy szerb bánsághoz kerültek volna.

Ez a történelmi országrészekben mind nagyobb erővel jelentkező autonomista mozgolódás, mely a bizonyos területi változtatásokkal Zeta bánsággá átalakított Montenegróban is visszhangra talált és melyben még a délvidéki magyarság Nagy Iván vezette tábora is részt vett, végeredményben az ország föderalisztikus berendezését célozta, amelyben

aztán az államot alkotó három délszláv nép: a szerb, a horvát és a szlovén az állami egység keretében a maga külön nemzeti és népi életét élhette volna.

Nagyon valószínű, sőt bizonyos, hogy ez az autonomists mozgalom a természetes fejlődés vonalán haladva előbb-utóbb a macedo-bolgár és az albán népcsoport területére is átcsapott volna, ahol a legnagyobb erőszakkal folyt ennek az Európa szemétől távol eső két népnek politikai, kulturális és gazdasági elnyomása és ezzel párhuzamosan azok elnemzetietlenítése is.

A jugoszláv eszmén alapuló és szerb részről nem is titkolt hatalmi célok érdekében erőltetett „nemzeti egység” tehát merő fikciónak bizonyult. A jugoszláv eszme megbukott, mert amint azt Suflay Milán megállapította: „a jugoszláv eszmének nincs és nem is volt dinamikája”, majd horvát vonatkozásban még ezt fűzte hozzá: „Ez az eszme jelentéktelenné vált a hatalmas horvát nemzeti eszmével szemben. Horvátországban a jugoszláv eszme csak egy vékonyka hártya, mely alatt a horvát nemzeti vulkán forrong”. (L. Pavelic Ante: „Aus dem Kampfe um den selbständigen Staat Kroatien”, Wien, 1931; 59. l.)

Az „egységes nemzet”-ről szóló szerb tétel irrealitásának egy további bizonyítéka végül az a megdönthetetlen tény is, hogy Jugoszláviában tíznél több kisebbség élt (a helyesbített statisztika szerint) a három milliót megközelítő lélekszámmal, ami az összlakosság 29—20%-át tette. Ha ezekből leszámítjuk a kellő nemzeti öntudatosság híján vagy egyéb okok miatt még meg nem szervekedett népcsoportokat, mint pl. az 1931. évi népszámlálásról megjelent kimutatásokban az „egyéb” rovatban elbújtatott kb. 150.000 főnyi török kisebbséget, vagy a számbelileg jelentéktelen és törzsnépüktől, illetve anyaországuktól messzire elszakadt és csak szórványokban élő kisebbségeket, mint pl. a kb. 60—70.000 főnyi tót és a kb. 15.000 főnyi rutén népcsoportot, vagy az alig 9000 főnyi, de egyébként kiváltságos helyzetben levő olaszokat és a csupán 3278 főnyi görög szórványt, maradt 5 olyan, számra is jelentékeny nemzeti kisebbség, és pedig a magyar, német, oláh, macedo-bolgár és albán kisebbség, melyek még az 1931. évi hivatalos és a nemzetiségek lélekszámát mesterségesen apasztó népszámlálás szerint is 2.333.745 főnyi tömegükkel az összlakosság 16,8%-át tették és melyeket mint öntudatos népcsoportokat semmiképp sem lehetett az „egységes jugoszláv nemzet” fogalma alá vonni.

A jelentéktelen kisebbségi népcsoportoktól eltekintve az öt számottevő nemzeti kisebbség tömegei a végeken és a Duna- és a Száva-bánsági németiség, valamint a Morva- és Vardar-bánsági oláhság kivételével törzsnépük nemzeti államának határa mentén vagy ennek közelében laktak. Az öt nemzeti kisebbség települési területének ez a periferikus és ennél fogva nem veszélytelen fekvése a dolgok természetes rendje szerint, de az állami érdek szempontjából is azt követelte volna, hogy Jugoszlávia a kisebbségvédelmi szerződésekben vállalt kötelezettségeinek hiánytalan teljesítésével a kisebbségeknek intézményesen és gyakorlatilag is biztosítsa a kisebbségi jogok háborítatlan élvezetét. Kétséget nem szenved, hogy ez a józan és okos politika a súrlódási felületek csökkentésével nagy mértékben előmozdíthatta volna az ország belső rendjének konszolidálódását és biztosíthatta volna az erőszakkal elszakított kisebbségek részéről a hódító állam iránti loyaltást. Ehelyett azonban a nagyszerb imperializmus büvkörében mozgó belgrádi politika csak a centrifugális erőket gyarapította a nemzetközi szerződés biztosította kisebbségi jogok állandó megnyirbálásával, sőt sok vonatkozásban teljes megvonásával.

Az SHS állam alapítása, vagyis 1918 december elseje óta egészen Jugoszlávia 1941 április havában bekövetkezett katonai vereségéig és az ezt nyomon követő felbomlásig eltelt 22½ esztendő nem hozta meg tehát az állami

közösség fennmaradását biztosító nyugalmi állapotot és a lelki egységből fakadó együttműködési készséget sem az államalkotó három délszláv nép egymáshoz való viszonyában, sem pedig a nemzeti kisebbségek arcvonalán. A kezdetben már megvalósultnak vélt „nemzeti egység“ csődjé, mely Simovic tábornok és társainak március 27-i államcsínyé által kirobbantott háború negyedik napján, április 10-én már Horvátország kiválásához és önállósulásához, majd július 12-én a cetinjei alkotmányozó nemzetgyűlésen, Montenegro elszakadásához vezetett, főleg azért következett be, mert a hatalom szerb birtokosai nem érték be a primus inter pares szerepével, hanem minden áron kiváltságos haszonélvezői és vámszedői akartak lenni a jugoszláv politikai és gazdasági életnek és kedvezményezettjei a kulturális fejlődésnek. A „nemzeti egységet“, mely voltaképpen még csak cél lehetett, élő valóságként akarták rátukmálni a többi népekre és elbizakodottságukban túltették magukat azon a józan és bölcs irányelven, melyet az 1905. évi fiumei rezolúcióról nálunk is jól ismert Supilo Fran 1917 július 22-én Jovanovic Joca londoni szerb követhoz intézett levelében állított fel a három testvérmépnek egy egységes nemzetté összeforrása kérdésében. „Ellene vagyok — írja Supilo — minden korai nivellálásnak, mely még nagyobb nemzeteknél sem hozta meg a remélt eredményt. Ezt a nivellálást bízzuk az időre és a jövő nemzedékekre... íme ez a váza az én elgondolásomnak a mi államunk megszervezéséről, mely meggyőződésem szerint ki fogja elégíteni a mi különböző nevű, vallású, hagyományú és gondolkodású egész népünk nagy többségét.“

Ezt a komoly figyelmeztetést és bölcs tanácsot Belgrád azonban éppúgy semmibe vette, mint Macek intő szavát, melyet 1938 tavaszán a „Revue de Paris“-ban intézett a belgrádi hatalmasokhoz és az ország népeihez: „Mi a szerbek, horvátok és szlovének föderációját akarjuk a horvát nemzet részére külön kormánnyal... Ha nem adnak nekünk elégtételt, akkor az elszakadásra irányuló törekvések nagy európai válság esetén az állam szét hullását fogják előidézni.“

Macek jóslata a belgrádi puccs jóvoltából hamar és alaposan beteljesedett ...

PROKOPY IMRE